

М. Қожанұлы*

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы атындағы
Ұлттық қорғаныс университеті, Астана, Қазақстан
*e-mail: m_kozhanuly@mail.ru

«ҚОРҚЫТ» ЖЫРЫНДАҒЫ КЕЙБІР РУ-ТАЙПА АТТАРЫ ТУРАЛЫ

Аннотация. Мақалада түркология ғылымына ортақ, ескі оғыз-қыпшақ дәуіріндегі оғыздардың батырлық жыры Қорқыт жырында кездесетін ономастикалық атауларды тарихи-танымдық, тілдік тұрғыдан зерттеуді қарастырады. Автор соңғы кезде қазақтың әр дәуіріне қатысты тарихи жырлар мен аңыз-әңгімелердегі ономастикалық атауларды зерттеуде әлі де болса шешімін таппаған мәселелері барын алға тартады.

Жыр материалдарын отандық және шетелдік зерттеуші ғалымдардың пікірлері негізінде тарихи-тілдік тұрғыдан кешенді зерттеу арқылы тіл дамуының заңдылықтарын, тілдік қабаттарын анықтауға, туған жер тарихын терең білуге ғылыми маңызы орасан зор. Сондықтан бұл проблеманы бір ғана мақала аясында оғыз-қыпшақ тайпаларына ортақ мұра – Қорқыт жырындағы ономастикалық атауларға жан-жақты тілдік талдау жасау мүмкін емес.

Жалпы оғыз-қыпшақ дәуіріне тән тарихи жырлар мен аңыздардағы ономастикалық атауларды жинап, оны заманауи ғылымның жетістіктерімен сабақтастыра зерттеу – түркология, оның ішінде қазақ ономастикасының басты проблемаларының бірі болып табылады. Мақалада «Қорқыт» жырында кездесетін ру-тайпа аттарын лингвистикалық тұрғыда зерттеуге талпыныс жасалады.

Тірек сөздер: Қорқыт жыры, ру-тайпа аттары: абдал, кердері, көндігер.

М. Кожанұлы*

Национальный университет обороны
имени Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, Астана, Қазақстан
*e-mail: m_kozhanuly@mail.ru

О НЕКОТОРЫХ РОДОВЫХ ИМЕНАХ В ПЕСНЕ «КОРКЫТА»

Аннотация. В статья посвящена языковому историко-познавательному исследованию ономастических имен, общих для тюркологической науки, встречающихся в произведении Коркыт, общем наследии кыпчакско-огузской эпохи. Автор утверждает, что в последнее время при рассмотрении ономастических названий в исторических песнях и легендах, относящихся каждой казахской эпохе, все еще существуют нерешенные проблемы.

Большое научное значение имеет выявление закономерностей развития языка, языковых слоев, глубокое знание истории родного края путем комплексного историко-языкового изучения материалов поэмы на основе мнений отечественных и зарубежных ученых исследователей. Поэтому в рамках одной статьи невозможно провести всесторонний языковой анализ ономастических названий в сказании Коркыт, являющимся общим наследием для огузско-кыпчакских племен.

Изучение ономастических названий в исторических сказаниях и легендах, характерных для огуз-кыпчакской эпохи в целом, в сочетании с достижениями современной науки является одной из главных проблем тюркологии, в том числе

казахской ономастики. В статье делается попытка лингвистического изучения названий племен, встречающихся в песне «Коркыт».

Ключевые слова: сказания Коркыта, родовые имена: абдал, кердери, кондигер.

M. Kozhanuly*

National University of Defense
of the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy, Astana, Kazakhstan
*e-mail: m_kozhanuly@mail.ru

ABOUT SOME GENERIC NAMES IN THE SONG «KORKYT»

Abstract. The article is devoted to the linguistic historical and cognitive study of onomastic names common to the Turkological science found in the Korkyt work, the common heritage of the Kipchak-Oguz epoch. The author claims that recently, when considering the names of names in historical songs and legends relating to each Kazakh epoch, there are still unresolved problems.

Of great scientific importance is the identification of patterns of language development, language layers, deep knowledge of the history of the native land through a comprehensive historical and linguistic study of the materials of the poem based on the opinions of domestic and foreign researchers. Therefore, within the framework of one article, it is impossible to conduct a comprehensive linguistic analysis of onomastic names in the Korkyt legend, which is a common heritage for the Oguz-Kipchak tribes.

The study of onomastic names in historical tales and legends characteristic of the Oguz-Kipchak epoch as a whole, combined with the achievements of modern science, is one of the main problems of Turkology, including Kazakh onomastics. In the article, an attempt is made to study the names of tribes and tribes found in the song "Korkyt" in a linguistic context.

Keywords: Korkyt legends, generic names: abdal, kerderi, kondiger.

Кіріспе

Қазақ тіл білімінде біршама зерттеліп, өзіндік қолтаңбасын қалыптастырған ғылым саласы – ономастика. Алайда, қазақ жеріндегі әр дәуір туғызған тарихи жырлар мен түрлі аңыз-әңгімелерде кездесетін ономастикалық атаулар әр түрлі қырынан қарастырылып, зерттелді десек те, әлі де болса шешімін таппаған проблемалар жеткілікті. Соның бірі – түркология ғылымына ортақ, ескі оғыз-қыпшақ дәуіріндегі оғыздардың батырлық жыры Қоркыт жырындағы атауларды (одан әрі – Жыр) жан-жақты зерттелді деу әлі ерте. Өйткені, Сырдария өлкесінде мекендеген Қоркыт ата туралы түрлі аңыздар мен тарихи жырлар, ән-күйлер тек қазақта ғана емес, басқа да түркі тілдес халықтарында, соның ішінде түрікмендер де жиі кездеседі. Бұдан біз Қоркыт туралы жырдың таралу аймағы мен оның ұзақ дәуір өмір сүргенін, тіпті, Жырдағы атауларда халық тарихы, тілдік ерекшелігі, адамдардың қоршаған ортаға деген өмірлік ұстанымдары бар, салт-дәстүрі сақталғанын (консервативті) байқаймыз.

Осы орайда, «Қоркыт ата кітабын» аударған ғалым Ә. Қоңыратбаев: «...ескі жазбалар тарихымен танысатын жоғарғы оқу орындарының студенттеріне де, зерттеуші-фольклористерге де ортақ, ұтымды, ғылыми-көпшілік басылым болмақ» (Қоркыт ата кітабы, 1986), – дегендей, оны болашақ ұрпаққа жеткізуде Жыр нұсқаларындағы атауларды жинап, оны тарихи-танымдық, тілдік тұрғыдан зерттеу – түркология, соның ішінде қазақ ономастика ғылымы үшін аса маңызды міндеттердің бірі деп қараған жөн.

Жалпы қазақ жерінде оғыз-қыпшақ тайпаларынан мирас болған Қоркыт заманынан күні бүгінге дейін сақталып келген жер-су, ру-тайпа аттары туралы академик Ә. Марғұлан: «Қоркыт хикаясын толықтыра түсетін – оғыз дәуірінен мирас болған Қазақстандағы тарихи жер аттары. Оның жарқын түрін біз бүгінге дейін сақталып келген

мынадай жер аттарынан көреміз. Қорқыт көл (Торғайда), Өгізтау (Атасу бойында), Өгізсу, Өгіз жылғасы, Өгізсай, Тас-өгіз (Сыртқы өгіз) Сыр бойында, Баршын көл (Торғайда, Атбасарда), Арқа (Арқу), Ұлытау, Кішітау, Ортау (Ортағ), Кертау, Құтты қия (Ортаудың биік шыңы), Борсықтың құмы, Қарақұм, Сыр суы, Арал, Каспий теңізі, Қаратау (Қарашық тауы, Қараспан тауы), Қазығұрт тауы (Құтты қия), Талас, Шу өзендері, Күнбатыста Маңғыстау, Жайық суы – міне Абылғазының көрсетуі бойынша, оғыз бен қыпшақ, қаңлылардың бірлесіп мекен ортасы осы өлкелер.

Қазақстанның жер аттары «Қорқыт кітабында» да аз кездеспейді. Онда жиі айтылатын Арқу (Арқа) белі, Ала тағлы оғыз, Көкчетау Ортағ қыры (Ортау қыры), Көкче теңіз (Балқаш көлінің ескі аты, Арал теңізі), Сыр суы, Яик (Жайық) т.б.» (Марғұлан, 1985: 200), – десе, енді бірде ғалым: «Онымен қатар ежелгі оғыз тайпаларының аттары осы күнге дейін қазақ халқының құрамында сақталып келеді делік. Мәселен, ақ-қойлы, қара-қойлы, көктен (көкден), ошақты (ошақ елі), адай (адақ елі), кете, кердері, абдал, тағы басқалар. Кердері мен абдал ту баста Амударияның аяқ жағын қоныстанған ғұндардың бір тайпасы, кейін оғыз ұлысына қосылып, ең соңында қазақтардың Кіші жүз ұлысына қосылған» (Марғұлан, 1985: 201), – деп жазады.

Осы орайда, академик Ә. Марғұланның: «Манас» бір дәуірдің туындысы емес. Ол көп заманның оқиғаларын, талай ғасырдың аңыздарын, эпикалық сарындарын тұтастырып айтқан ғаламат эпопея. ... «Манас» VII-XII ғасырлар арасындағы оқиғаларды тамылжыта айтатын ерлік жыры болған кез...» (Марғұлан, 1985:115-116), – деген пікіріне сүйеніп, біздіңше, «Қорқыт» жыры (Сыр бойында IX-XI ғғ. өмір сүрген оғыз-қыпшақ елі) «Манас» жырымен (Қарахан дәуірінде қырғыз жерінде) қатар дүниеге келген батырлық жыр деп қараған орынды.

Бір сөзбен айтқанда, «Қорқыт Ата кітабын» зерттеген шетелдік (В.В. Радлов, А. Гуманский, В.М. Жирмунский, А.Н. Кононов т.б.) және отандық (Ш. Уәлиханов, Ә. Диваев, Ә. Марғұлан т.б.) ғалымдар зерттеулерінен Жырдағы жер-су, ру-тайпа аттарының қазақ жерінде сақталуы, түркі тілдес халықтардың ортақ мұрасы Жырдың алғаш қазақ жерінде дүние келгенін көруге болады.

Материал және әдістер

Мақалада оғыз-қыпшақ дәуірінің мәдени ескерткіші, түркі тілдес халықтарға ортақ әдеби мұра Қорқыт жырында кездесетін ру-тайпа аттары «Қазақ шежіресі хақында» (2000) және «Қазақтың ру-тайпа аттары» (2021) атты кітаптардың материалдары негізге алынды. Материалдарды зерделеу барысында Сөздіктер мен ғылыми-ақпараттық база деректерін пайдалана отырып, салыстырмалы-талдау әдістері қолданылды.

Әдебиетке шолу

Зерттеу барысында «Қорқыт» жырында кездесетін ру-тайпа аттары туралы отандық және шетелдік зерттеуші ғалымдардың еңбектеріне шолу жасалып, олардың тарихи-тілдік бағытта әлі де толық зерттелмегені назарға алынды.

Нәтижелер және талқылау

Мақалада «Қорқыт» жырында кездесетін Қазақстанның батыс өңіріне тән кейбір ру-тайпа аттарына қатысты ғалымдар пікірлерін қайтадан ой елегінен өткізіп, танымдық-тілдік тұрғыдан қарастыруды жөн көрдік.

АБДАЛ

Ғалым Ә. Марғұланның «...Византия жазушысы Феофилакт Симокатта, ғұндардың өзі қандай айтса, солай жазған – «абдал», бізде «эфталит» деп айтылатын түпкі нұсқасы,-дейді. Истеми Қағанның Византия патшасына жазған хатында «мен абдалдардың көсемін бағындырдым, ол менің одақтасым болды» дейді (Феофилакт Симокатта). Бір ғажабы бұл «абдал» тайпасы түрікпен мен Кіші жүз қазақтарының құрамында сақталды» (Марғұлан, 1985: 20), – деген пікірін ескерсек, онда Кіші жүз шежіресі бойынша Байұлы бірлестігі

құрамындағы Таздан: *Абдал* руы тарайды. Т. Жанұзақ (Жанұзақ, 2007: 516-517) *абдал* этнонимі туралы А. Якубовский, Б. Гафуров, М. Мұқанов, В. Востров және т.б. ғалымдар еңбектеріне шолу жасай келіп, *Абдал* тайпа ретінде IV-V ғасырдан белгілі екенін және ол түрікменде де, қазақта да, қырғызда да барын айтқан. Тарихи деректерде түрікмен абдалдары XVIII-XIX ғасырларда Маңқыстауда мекендегенін ескерсек, олар таздарға сол кездерде де араласуы мүмкін. Сондай-ақ, өзбектің лоқайында, қырғыздың сарыбағыш тайпаларының құрамында да кездесетін *абдалы* атауы IV-V-ғасырларда өмір сүрген *эфталит* тайпасының қазақша аталуы деген жорамал пікірі назар аударатын жайт.

Осы жерде кейбір тарихи деректерде, яғни XIII-XIV-ғасырларда «Элван» деген атпен Алдыңғы Азияда түркі тайпалық бірлестік болғанын ескерте кету артық болмас.

Азиядан Еуропаға жол тартқан бір кездегі көне үйсіндердің ежелгі Абдал тайпасы дыбыстық өзгеріске (*a//э, б//в, н//л, д//б, б//м//л*) ұшырап, бірде Абдан, бірде Албан//Элван болып Балқан түбегіне дейін жетіп (қазақта: барған жеріміз Балқан тау), сол жерде тұрақталып Албан мемлекетін құруы мүмкін. Сонымен, тіліміздегі дыбыстық алмасуларға сүйеніп (*н//л, д//б, б//м//л*) және «Ежелгі Үйсін елі (Қытай деректері мен зерттеулері)» (Ежелгі Үйсін елі, 2005) атты кітапта *Абдал* – көне үйсіндердің ежелгі аты деп көрсеткендей, Ұлы жүз қазақтары құрамындағы *Албан* руын XI-ғасырдан кейінгі түрікмен құрамындағы *Абдал (Абдан)* және Байұлының Таздан тарайтын *Абдал* руымен, сондай-ақ Балқан түбегіндегі *Албан* елінің атауымен тарихи бір сабақтас ретінде қарап (*Абдал (Абдан) ~ Албан (Элван)*), әлі де зерттеуді қажет етеді деп ойлаймыз. Ғалым Т. Жанұзақтың (Жанұзақ, 2007: 501-503) *Албан//Элван (<Абдал//Абдан)* этнонимін «алыптар», «ер жүректілер», «батырлар» мәнінде қараған пікіріне қосыла отырып, Жырдағы Кіші жүз құрамындағы Абдал руынан өрбіген ұрпақты «Алты арыс Абдал» деп атайтындығын ескерте кетуді жөн көрдік.

КЕРДЕРІ

Акад. Ә. Марғұлан М. Қашқари, П.И. Лерх, С.П. Толстов, В.В. Бартольд т.б. шетелдік ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып, «...Кердары (Кердері) ұлысы ғұн дәуірінде Амудария мен Арал теңізінің жағасында ұлан-байтақ бір бай өлке болған. ...Олар Арал теңізінің бойында мыңдаған жылдан аса тұрған ескі ғұндардың қалдығы, С.П. Толстов пен В.В. Бартольдтың анықтауынша, Арал теңізінің ғұндары ту баста Жетісудан ауысып келген» (Марғұлан, 1985), – деп жазады.

Кердері тайпасы туралы М. Тынышпаев: «Кердерілер байырғы және кейінгі зерттеушілердің деректері бойынша II-ғасырда ғұндар мен үйсіндер тықсырған баяғы юечжи (немесе юздердің) ұрпақтары болып табылады. Н. Веселовскийден кердері туралы қысқаша мәліметтер келтірейік: Қытай деректері бойынша б.з.д. I юздер (юечжи) Хорезмді биледі.

Б.з. V ғасырында олар өмір сонда өмір сүрді; византиялық жазуларда олар ғұн эфталиттер, ғұндар, кидариттер немесе ақтар деп аталады. Сен-Мартен (1849) эфталиттер мен кидариттер юздердің (юечжи) тұқымдары деп дәлелдейді. Земархтың саяхаты кезінде (567-569) эфталиттер басқа халықтар арасында әмір жүргізулер сапында болды. 1000 жылы Арал теңізі Кердері теңізі деп аталып, Хорезмнің Әмударияның оң бетіндегі бөлігі Кердері деп аталды. Әмударияның оң жағында да, сол жағында да тұрған екі қаланың аты бірдей Кердері еді» (Тынышпаев, 1993:101) деген пікірге сүйенсек, тарихта Кердері мемлекеті болғанын көреміз. Археологиялық зерттеулерге қарағанда (С.П.Толстов), осы мемлекет ескерткіштерінің бірі – Жанкент қаласы қазіргі Қызылорда облысы Қазалы аумағында орналасқан.

Тарихи деректер бойынша бір кезде қазақтар мен қарақалпақтардың халық болып құрылуында Кердерінің (*кердары, кердер, кидарит, кердерен-хас, кердуэни*) бір бөлігі қарақалпақтардың мүйтен тайпасы құрамына (*сондай-ақ, өзб. құрама, көшп. өзб.*), екінші бөлігі Кіші жүз қазақтары (*жетіру*) құрамына енген Кердері тайпасы туралы Т. Жанұзақ (Жанұзақ, 2007:493-494) Н.И. Веселовский, П.И. Лерх, С.П. Толстов, т.б. ғалымдардың зерттеулерінде сүйеніп, ғұн, үйсін сияқты ерте заманнан бар көне тайпа екенін және кердері атымен келетін жер-су, ру-тайпа аттарының түбірі «кер» сөзімен байланыстырып,

оны моңғол жеріндегі өзен аты Керулен сөзімен төркіндес болуы ықтимал деген пікірді ұсынады.

Осы орайда, шығыстанушы ғалым Әбсаттар қажы Дербісәлі: «Оңтүстік Қазақстан мен Сыр бойындағы белгілі діни, рухани, ғылыми орталықтардан басқа кезінде Хорезм өлкесіне қараған қазақтың Кердері қаласы және тайпасынан (руынан) да талай ғұламалар шықты», – деп, одан әрі автор: «Мысалы, Әл-Мұқаддаси әл-Башшаридің (X ғ.) «Аймақтардағы танудағы тамаша бөлүлер» атты еңбегінде Кердер көп айтылады. Ол Кердерді өзен деп те көрсетеді. «Кердер төрт фарсах жердегі қасаба (кент, қамал) мен өзара жақын жатқан мекеннен басталып бір өзенді құрайды» десе, Мадж ад-Дин Мухаммед Фирузабади (1329-1414) «Әл-Қамус әл-Мұхитта» «Шамс әл-аимма» Әл-Кердеридің аты-жөніндегі Баратекін (Баратакин) деген жер атауын «бұл сөз аджамдарға (араб емес халыққа) қатысты. Ол Кердердің орталығы», – дейді. Ал аз-Заһаби (1274-1348) «Тақуа адамдар өмірбаянында» – Баратакин Кердерге бағынышты. Кердер Хорезм өлкесіндегі үлкен аймақ деп көрсеткен» (Дербісәлі, 2009) деп, сол заманда Хорезм мәдениетінің дамуына үлес қосқан ата-бабаларымыз тарихынан сыр шертіп, атауды алғашқы да өзен, кейін аймақ атауы болғанын алға тартса, ал ғалым Ә. Жакыпов (Жакыпов, 1990:208) түйе туралы зерттеулерінде Кердері тайпасын кезінде түйені будандастыру арқылы өздерін дүниеге танытқан «кердері» түйе атауымен байланыстырып қараған пікірін ескерте кетуді жөн көрдік.

Оғыздардың батырлық жыры Қорқыт жыры туралы ғұлама ғалым Ә. Марғұлан: «Қазақтың эпос жырында оғыз бен қыпшақтың бір қосылған дәуірін «Көндігер – Құбан жұрты» дейді. Құбан – еуропа әдебиетінде айтылатын күнбатыс қыпшақ тайпаларының бір аты (Құбан, Құман) Құбан орысша айтылатын «Половцы» сөзіне дәл келеді (Сұрғылт, құба). Қазақша «Құба-кұл» деген атақты алып болған... » (Марғұлан, 1985:201-202), –деп жазады.

Жоғарыдағы асты сызылған Құбан, Құман, Половцы, Қыпшақ атаулары хақында отандық және шетелдік ғалымдардың пікірлері негізінде «Қазақ этнонимдер жүйесі» (Қожанұлы, 2011) атты еңбегімізде сөз еткендіктен, бұл жерде қайталап жатпадық.

Кейбір шежіре деректерінде қазақ пен түрікпен туыстас болғанын «Қорқыт ата кітабында»: «...Ол заманда (X ғ.) Жанкент жабығысына қараған тайпалар Сейілхан (түрікмен) және Жайылған (қыпшақ) болып бөлінген...» (Қорқыт ата кітабы, 1986), – десе, ғалым Ә. Марғұлан: «Қыпшақ шежіресі» деген кітапта «Алаша ханның екі баласының біреуінен Сейілхан, одан сегіз арыс түрікпен, екіншісінен Жайылхан, одан қыпшақ, кейін қазақ пен қарақалпақ шыққан, түрікпендер боз оқтан*, қазақтар үш оқтан тараған» делінеді.

Қазақтың шежіресі бойынша «Көндігер» – Сырдариядан күнбатысқа не оңтүстікке ауып кеткен тайпаларға берілген ат. Бұл атпен ескі қазақ тайпалары бір ғана оғызды, не Мысырға ауып кеткен Мамлюк қыпшақтарын әңгіме ететін болған. Бұл туралы қазақтың белгілі ғалымы, әрі ақыны Жүсіп Көпейұлы былай деп жазады: «Сейілханның балалары Көндігер (оғыз) жұртынан шығып, халифаның қол астына қарады. Халифа оларды «Көндігердің ауыр қолы» деп атады. Түрікпендер сол Көндігер (Селжұқтар) ауып кеткенде ұрпақтары мұнда қалған.

Ихсан Шаиктың байқауынша, Оғыз хан Орта Азия мен Қазақстандағы барлық тайпаларды біріктірген алып кісі болса, Сейілхан тек түрікмен елінің аты.

Оғыз ханна айрылсам,

Күллі Сейілхан елетіміз» (Марғұлан, 1985: 201-202), – деп жазады.

Зерттеушілер пікіріне сүйеніп, бүгінгі қазақ тайпалары үшін Оғыз хан қандай құрметке ие болса, түрікмен елі үшін Сейілхан да сондай құрметке лайықты адам деп, «Қорқыт» жыры қазақ пен түрікмен үшін ортақ мұра деп қараған жөн.

* «Қорқыт Ата» кітабында «бұзық оқ» деп берілген.

Осы жерде ескеретін нәрсе: ғалым Ә. Марғұланның жазбасындағы «Көндігер – Құбан жұрты» деген жолдары «Қозы Көрпеш-Баян сұлу» жырының Г.Н. Потанин нұсқасында:

...Оның тегін кім десең, айтады екен,
Бұрынғы өлеңшілер түрікмен деп,
Нәсілі Сарыбайдың ноғайлы емес,

Оның тегі *құндыкер құбаң жұрт* деп (Қозы Көрпеш – Баян сұлу, 2002:220) жырда *Көндігер*, не *Қондыкер* емес, *Құндыкер* түрінде кездесуін, біздіңше, тіліміздегі **ө>о>ұ** дыбыстарының алмасу заңдылығын ескерсек те жеткілікті.

Бұдан шығатын қорытынды: ғалым Ә. Марғұланның Қорқыт туралы ғылыми-зерттеу жазбаларына сүйене отырып (Марғұлан, 1985:135-228), «көндігер» сөзін кезінде қазақ тайпасынан бөлініп, ауып кеткен оғыз бен қыпшақ тайпасына берілген ат деп қараған орынды.

Қорытынды

Қазақтың кең байтақ жерінде сақталып келген тарихи жырлар мен аңыздардағы ру-тайпа аттары туралы академик Ә. Марғұлан: «... Олардың ішінен бүгінге дейін сақталып келгендері ұлы жүзде абақ, екей (икюй), суан (субан, сюан, сұбан кент), албан (алпан, алапан, лабан), кіші жүзде кердері, абдал (эфталит), адай, кете, орта жүзде арғын (аруғұн), қыпшақ, қоңырат. ...Грек-латын жазушыларында ескі қыпшақты – коман (куман), арғынды – арғынбай, артышней, адайды – дай, кердеріні – кердуэни деп атаған. Бұлардың барлығы Арал – Каспий теңізінің жағасында, Сырдарияда, Жетісуда, Арқада, Алтай, Тарбағатай өлкесінде тұрған елдер» (Марғұлан, 1985) деп жазғандай, соңғы кезде қазақ тіл ғылымында әр дәуірге қатысты тарихи жырлар мен аңыз-әңгімелердегі ономастикалық атауларды арнайы қарастыру мәселесіне де көңіл бөле бастады. Мұның өзі Қорқыт жырының түрік (Қорқыт Ата кітабы, 1994), орыс және т.б. тілдері аудармаларындағы қазақ атауларын жинақтап, оғыз-қыпшақ дәуіріне ортақ Жырдың теориялық және қолданбалы топономастикасы үшін де ақпараттық базасын кеңейтуге ықпал етеді.

Қорыта келгенде, оғыз-қыпшақ тайпаларына ортақ мұра – Қорқыт жырында кездесетін ономастикалық атауларды жоғарыдағы бір ғана мақала аясында жан-жақты қамту мүмкін емес. Сондықтан түркология ғылымына ортақ Жыр материалдарын тарихи-тілдік аспектіде зерттеу арқылы тіл дамуының заңдылықтарын, ономастикалық қабаттарды анықтауға, туған жер тарихын терең білуге және заманауи ғылымның жетістіктерімен кешенді зерттеудің ғылыми маңызы орасан зор. Олай болса, оғыз-қыпшақ дәуіріне тән тарихи жырлар мен аңыздардағы ономастикалық атауларды жинап, оның әлі де шешімін таппаған мәселелері барын айқындау, зерттеу – түркология ономастикасы, оның ішінде қазақ тілі ономастикасының басты проблемаларының бірі болып табылады.

Әдебиеттер

- Қорқыт ата кітабы. (1986) Оғыздардың батырлық жырлары: Эпос/Орыс тілінен ауд. Ә.Қоңыратбаев, М.Байділдаев. – А.: Жазушы, 1986. – 128 б., суретті.
- Марғұлан Ә. (1985) Ежелгі жыр, аңыздар. Ғылыми-зерттеу мақалалары.../Құраст. Р. Бердібаев – А.: Жазушы, 1985. – 368 б., портр.
- Әбдірахманов Ә. (1975) Топонимика және этимология. – А.: «Ғылым», 1975. – 207 б.
- Қойшыбаев Е. (1985) Қазақстанның жер-су аттарының сөздігі. – А., 1985. – 256 б.
- Жанұзақ Т. (2007) Қазақ ономастикасы. Атаулар сыры 3. – А.: Дайк-Пресс, 2007. – 524 б.
- Ежелгі Үйсін елі. (2005) Қытай деректері мен зерттеулер (Құраст.: Ш. Ахметұлы). – Үрімжі., 2005. – 389 б.
- Тынышпаев М. (1993) Материалы к истории киргиз-казахского народа. – А-Ата.: «Қазақ университеті», 1993. – 224 с.

Дербісәлі Ә. (2009) Қазақ руханиятындағы кердерилер//«Егемен Қазақстан» газеті, № 214-217, 24.06. 2009. – 8-9 б.

Жақыпов Ә. (1990) Ойсылқара ма, Қаусылқара ма?//Кіт.: Төрт түлік: төресі кім? (Құраст.: Ә. Ақыпбеков). – А.: Қайнар, 1990. - 204-216 б.

Қожанұлы М. (2011) Қазақ этнонимдер жүйесі (Қазақстанның батыс өңірі этнонимдеріне қатысты тарихи, шежіре және тілдік деректер негізінде) – Аст., 2011. – 448 б.

Қозы Көрпеш-Баян Сұлу. (2002)//Құраст.: М. Жолдасбеков, С. Қасқабасов – Аст.: Фолиант, 2002. – 696 б.

Қорқыт Ата кітабы. (1994) Түрік тілінен ауд. Б. Ысқақов. – А.: Жазушы, 1994. – 160 б.

References

Qorqyt ata kitaby. (1986) Ogyzdardyn batyrlyq zhyrlary: Jepos/Orys tilinen aud. A.Qonyratbaev, M.Bajdildaev. – A.: Zhazushy, 1986. –128 b., suretti. [Grandfather Korkyt's book. (1986) Heroic Songs of the Oghids: Epos/Russian translation. A. Konyratbaev, M. Baydildaev. – A.: Zhazushy, 1986. – 128 p., picture.] (in Kazakh)

Margulan A. (1985) Ezhelgi zhyr, anyzdar. Gylymi-zertteu maqalalary.../Qurast. R. Berdibaev – A.: Zhazushy, 1985. – 368 b., portr. [Margulan A. (1985) Ancient Songs, Legends. Research articles.../Comp.R. Berdybayev – A.: Zhazuhy, 1985. – 368 p., portrait.] (in Kazakh)

Abdirahmanov A. (1975) Toponimika zhane etimologija. – A.: Gylym, 1975.- 207 b. [Abdirakhmanov A. (1975) Toponymy and Etymology. – A.: Gylym, 1975.- 207 p.] (in Kazakh)

Qojshybaev E. (1985) Qazaqstannyn zher-su attarynyn sozdigi. – A.,1985. – 256 b. [Koishibaev E. (1985) Dictionary of place-water names of Kazakhstan. – A., 1985. – 256 p.] (in Kazakh)

Zhanyzaq T. (2007) Qazaq onomastikasy. Ataular syry 3. – A.: Dajk-Press, 2007. – 524 b. [Zhanuzak T. (2007) Kazakh onomastics. The secret of names 3. – A.: Dyke-Press, 2007. – 524 p.] (in Kazakh)

Ezhelgi Yjsin eli. (2005) Qytaj derekteri men zertteuler (Qurast.: Sh. Akhmetuly). – Yrumzhi., 2005. – 389 b. [The land of the ancient Uysin. (2005) China Data and Research (Compilation: Sh. Akhmetuly). – Urumzhi., 2005. – 389 p.] (in Kazakh)

Tynyshpaev M. (1993) Materialy k istorii kirgiz-kazahskogo naroda. – A-Ata.: «Qazaq universiteti», 1993. – 224 s. [Tynyshpaev M. (1993) Materials for the history of the Kyrgyz-Kazakh people. – A-Ata.: "Kazakh University", 1993. – 224 p.] (in Russian)

Derbisali Ә. (2009) Qazaq ruhanijatyndagy kerderiler//«Egemen Qazaqstan» gazetі, № 214-217, 24.06. 2009. – 8-9 b. [Derbisali A. (2009) Insights into Kazakh spirituality // "Egemen Kazakhstan" newspaper, No. 214-217, 24.06. 2009. – pp. 8-9.] (in Kazakh)

Zhakupov Ә. (1990) Ojsylqara ma, Qausylqara ma?//Kit.: Tört tylik: toresi kim? (Qurast.: O. Aqypbekov). – A.: Qajnar, 1990. – 204-216 b. [Zhakupov A. (1990) Oysylkara or Kausylkara? (Compiler: O. Akypbekov). – A.: Kaynar, 1990. – pp. 204-216.] (in Kazakh)

Qozhanuly M. (2011) Qazaq etnonimder zhujesi (Qazaqstannyn batys oniri etnonimderine qatysty tarihi, shezhire zhane tildik derekter negizinde) – Ast., 2011. – 448 b. [Kozhanuly M. (2011) System of Kazakh ethnonyms (on the basis of historical, genealogical and linguistic data related to the ethnonyms of the western region of Kazakhstan) – Ast., 2011. – 448 p.] (in Kazakh)

Qozy Korpesh-Bajan Sulu. (2002) // Qurast.: M. Zholdasbekov, S. Qasqabasov – Ast.: Foliant, 2002. – 696 b. [Kozy Korpesh-Bayan Sulu. (2002) // Compiler: M. Zholdasbekov, S. Kaskabasov – Asst.: Foliant, 2002. – 696 p.] (in Kazakh)

Qorqyt Ata kitaby. (1994) Turik tilinen aud. B. Ysqaqov. – A.: Zhazushy, 1994. – 160 b. [Korkyt Ata book. (1994) Transliteration from Turkish. B. Isakov. – A.: Zhazushy, 1994. – 160 p.] (in Kazakh)